

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.018.43

Л. В. Біденко, М. С. Казанджиева
Сумський державний університет

ІНДИВІДУАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто та теоретично обґрунтовано важливість індивідуальної спрямованості дистанційного навчання. Розкрито сутність понять «дистанційна освіта», «дистанційне навчання», «індивідуальна спрямованість навчальної траєкторії». Виокремлено підґрунтя дистанційного навчання, встановлено його недоліки та переваги. Значну увагу приділено індивідуальному підбору дидактичного матеріалу дистанційного курсу відповідно до здібностей особистості студента. Описано основні фактори проектування й розробки дидактичного забезпечення, запропоновано концепцію індивідуальних рис особистості, що утворюють підсистему інтелектуальної сфери та підсистему міжособистісних стосунків.

Ключові слова: вища освіта, індивідуальна спрямованість навчальної траєкторії дистанційного курсу, критерії індивідуалізації дистанційного навчання.

Постановка проблеми. Основним пріоритетним напрямом розвитку сучасного суспільства, як зазначає Закон України «Про вищу освіту», є підготовка «конкурентноспроможного фахівця та створення умов для освіти протягом усього життя; доступність вищої освіти, міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти» [6]. Реалізація зазначених вимог зумовлює необхідність суттєвої модернізації сучасної системи навчання, використання новітніх ефективних технологій.

У сучасному науково-навчальному обігу ефективні освітні технології нерозривно пов'язані з відкритими освітніми ресурсами, застосуванням електронних засобів навчання й дистанційних технологій. Якісно новий етап освіти яскраво характеризує відносно нове поняття «освітня свідомість» (В. М. Бебик та ін.), яке виникло й активно функціонує для позначення феномену, що визначається суб'єктивними факторами сприйняття знань і технологій, взаємодією особистості та інформаційного простору, внаслідок чого з'являються й розвиваються нові ефективні форми організації навчального процесу.

Однією з таких форм є дистанційне навчання, за якого передання інформації здійснюється на відстані за допомогою технічних засобів зв'язку.

Актуальність дослідження. Проблема впровадження електронних дидактичних ресурсів у навчальний процес вищих навчальних закладів не є новою: вагомий внесок у її розробку належить таким науковцям, як О. О. Андреев, О. М. Анісімов, А. М. Богомолів, А. Х. Гільмутдінов,

Р. А. Ібрагімов, І. В. Цивільський, Г. О. Малітіков, Є. С. Полат, А. В. Хуторської, О. І. Чеботарьова та ін. Зарубіжні дослідники Чарльз Ведемейер (Charles Wedemeyer), Майкл Грехем Мур (Michael Graham Moore), Анрі Франц (Henri France), Ренді Геррісон (Randy Garrison) не лише створили теорію дистанційного навчання, а й описали методику роботи викладача в курсі дистанційного навчання. Зазначимо, що питання розвитку дистанційної освіти стали предметом дослідження ще наприкінці ХХ століття, але на сучасному етапі ці обговорення перейшли «у площину реального втілення».

Мета статті – проаналізувати тактичні шляхи реалізації індивідуальної спрямованості навчальної траєкторії дистанційного курсу в системі вищої освіти.

Методи дослідження. Використано загальнонаукові методи: теоретичні – аналіз лінгводидактичної, психолого-педагогічної літератури; вивчення нормативних документів МОН України; емпіричні – спостереження за навчальним процесом, індивідуальні та колективні бесіди з викладачами та студентами для визначення індивідуальної спрямованості навчальної траєкторії дистанційного курсу.

Виклад основного матеріалу. Дистанційна освіта, дистанційне навчання – терміни, широко використовувані нині в педагогічній і методичній літературі дефініції високотехнологічного продукту науково-технічної революції, що активно розвиваються в сучасному світі на основі ідей сучасного маркетингового підходу до продажу освітніх послуг.

Дистанційним називається навчання, за якого здійснюється індивідуалізований процес набуття знань, навичок, умінь, а також способів пізнавальної діяльності, що відбуваються, в основному, за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі. Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом використання в навчанні сучасних інформаційно-комунікативних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями згідно з державними стандартами освіти [7].

Методологічне підґрунтя концепції дистанційного навчання становить гуманістичний підхід, згідно з яким процес навчання створює підґрунтя розвитку й саморозвитку особистості, забезпечуючи умови для розкриття її індивідуальності – пізнавальних інтересів та особистісних якостей.

Педагогічним підґрунтям концепції дистанційного навчання прийнято вважати самостійну пізнавальну діяльність студента (учіння, а не викладання) як потребу сучасної людини здобувати й використовувати набуті знання впродовж усього свідомого життя в умовах постіндустріального (інформаційного) суспільства. Відтак стає очевидною нагальна потреба в більш гнучкій системі освіти, яка дозволить здобувати знання там і тоді, де і коли це зручно студентові, і актуальність

набуття вмінь самостійного опрацювання інформації, оволодіння способами пізнавальної діяльності, необхідними в подальшому професійному житті. Вочевидь, активна *самостійна* пізнавальна діяльність має спиратися на новітні педагогічні технології, що стимулюють розкриття внутрішніх резервів особистості.

Наразі дистанційне навчання органічно вміщує різноманітний набір інструментів, насамперед, інтерактивні комп'ютерні програми, мережу Інтернет, e-mail та інші сучасні засоби зв'язку як зв'язкову ланку між студентом і викладачем, яких можуть розділяти великі відстані [8]. При цьому акредитовані, а відтак якісні програми здобуття вищої освіти реалізують можливість тісного спілкування студентів із викладачами та однокурсниками, як це відбувається при стаціонарному навчанні.

До чинників, що зумовлюють популярність і затребуваність дистанційного навчання, можна віднести, зокрема, такі: по-перше, це *доступність* дистанційного навчання для кожного, хто має у своєму розпорядженні ПК і доступ до мережі Інтернет; по-друге, його широку *демократичність*, можливість користуватися цією формою навчання людям різних соціальних і вікових категорій, різного рівня освіти; по-третє, *мобільність і гнучкість навчального процесу*; по-четверте, можливість *індивідуального підбору курсу* відповідно до здібностей і схильностей особистості, тобто індивідуальна спрямованість процесу навчання [3, 114; 4, 20].

Зупинимось детальніше на останньому критерії – індивідуальній спрямованості навчальної траєкторії студента.

У педагогічній науці під індивідуалізацією розуміють «урахування у процесі навчання індивідуальних особливостей учнів (студентів) у всіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості та якою мірою враховуються». Які ж саме індивідуальні особливості особистості вважалися критеріями індивідуального підходу до навчання в традиційній парадигмі й у який спосіб вони враховувалися?

Зазвичай проголошувалася ідея диференціації та індивідуалізації навчання, урахування індивідуальності учня або студента в навчальному процесі. Проте на практиці максимально можливим варіантом виявлялося врахування лише однієї з численних індивідуальних особливостей особистості, найчастіше рівня знань. Відтак звичний для класичної освіти паперовий формат демонстрував переважно єдиний варіант подання навчальної інформації без можливості принаймні мінімальної диференціації (за винятком хіба що ступеня складності завдань, що в підручниках позначався зірочкою).

Використання ІКТ у процесі навчання принципово змінило ситуацію. Нове інформаційно-освітнє середовище пропонує перехід до нового формату подання інформації – електронного. Перевагами такого формату є мультимедійність (відео, аудіо, тексти, графіка, анімація тощо),

інтерактивність (відсутність педагога як «проміжної ланки» між студентом і навчальним контентом), гіперзв'язок (можливість швидкого пересування між розділами електронного засобу навчання) тощо.

З використанням електронних засобів навчання процес навчання стає динамічним, сучасним, різноманітним, насиченим, а головне – придатним до індивідуалізації, а засоби навчання набувають нових дидактичних якостей. Можливість індивідуалізації навчання забезпечується варіативністю інформаційно-освітнього середовища, що створює нові комунікаційні умови, забезпечує нові форми організації, подання навчального контенту, управління ним тощо. Звідси змінюється і завдання освітніх установ: опцію «передання знань» змінює опція «створення умов для набуття знань, умінь, способів діяльності».

Навіть приблизний перелік критеріїв індивідуалізації демонструє «безмежність» вибору, зумовленого різноманітністю якостей і рис психіки і особистості учня: це особливості інтелектуальної, вольової, емоційної сфери; особливості поведінки, мовлення; працездатність, акцентуації характеру, ступінь невротизації, здібності та інтереси та багато іншого. У нових умовах навчання багато критеріїв з цього переліку вже стали або найближчим часом можуть стати основою індивідуалізації та диференціації навчання саме завдяки можливостям нових технологій. Ідеться, насамперед, про такі критерії, як спрямованість особистості, схильності, інтереси, індивідуальний стиль навчання (залежний від типу мислення і провідної модальності сприйняття), фізичні особливості (зір, слух тощо), власний темп навчання та деякі інші.

Сприяють індивідуалізації навчальної траєкторії деякі очевидні і практично підтверджені переваги дистанційних курсів: 1) можливість самостійного вибору часу і темпу вивчення матеріалу; 2) необмеженість надаваної інформації (мережа Інтернет дозволяє студентам при вивченні курсу звертатися до більшої кількості можливих джерел); 3) оперативність надання інформації (процес оновлення електронних ресурсів значно менш трудомісткий і витратний, ніж паперових); 4) варіативність організації навчального процесу (дистанційне навчання дозволяє зосередитися на складніших темах курсу, залишаючи прості елементи для самостійного вивчення, при цьому викладач не витрачає додатковий час на перевірку самостійної роботи студентів, це відбувається автоматично); 5) автоматизація навчального процесу (немає необхідності складати множину однотипних варіантів завдань для тесту і перевіряти результати їх виконання: система підбере будь-які параметри за бажанням викладача і здійснить перевірку зі збереженням результатів у журналі); 6) мультимедійність (крім традиційної текстової та графічної інформації, дистанційне електронне навчання передбачає використання в процесі освіти всіх можливостей мультимедіа – впровадження анімації, відео-, аудіоматеріалів тощо; забезпечує наочність

навчального матеріалу і дозволяє задіяти більшість механізмів сприйняття людиною нової інформації, сприяючи тим самим підвищенню ефективності навчального процесу); 7) забезпечення впевненого володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, що є однією з ключових компетентностей випускника сучасного освітнього закладу (залучення студентів до електронної системи навчання значно підвищує рівень їх інформаційно-комунікаційної компетенції); 8) формування загальнонавчальної компетентності (дистанційне навчання надає набагато більше можливостей для самостійної роботи студента, полегшуючи процес формування вмінь самоорганізації та раціонального планування навчального часу) [1, 111].

Проте існують і недоліки, що гальмують, а почасти й унеможливають ефективну роботу з навчальним контентом: занадто формалізовані процеси навчання і перевірки знань, що суттєво ускладнюють забезпечення індивідуального підходу; дуже обмежений обсяг практичних занять; виключення із процесу прямого мотивуючого впливу з боку викладача, який має місце під час аудиторної роботи, а також неможливість термінового зворотного зв'язку з педагогом, коли необхідно одержати моментальну допомогу; відсутність можливості висловити свою думку в усній формі; формальність навчання і перевірки знань, а головне – високі вимоги до самоорганізації та самоконтролю особистості [1, 112].

Практика показала, що при проектуванні і розробці дидактичного забезпечення для дистанційного навчання необхідно враховувати такі основні фактори: збереження здоров'я тих, хто навчається; їх розвиток і виховання; свободу вибору освітньої траєкторії навчально-пізнавальної діяльності; специфічний характер емоційно-інтелектуальної взаємодії суб'єктів дистанційного навчання; індивідуально-типологічні особливості особистості.

З огляду на викладене вище становить інтерес *концепція сталих індивідуальних рис особистості*, запропонована польською дослідницею І. Вільш: ці риси, відображаючи унікальну індивідуальність людини, визначають тип активності людини і становлять основу професійних здібностей, оскільки не залежать від впливів навколишнього середовища. Аналогічно до властивостей управління автономною системою, риси особистості поділяються на *сталі* (що детерміновані вродженими властивостями і майже не залежать від впливів середовища) та *змінні* (такі, що залежать від зовнішніх впливів).

Систему сталих індивідуальних рис особистості утворюють дві підсистеми – підсистема інтелектуальної сфери та підсистема міжособистісних стосунків, опора на які дозволяє оптимізувати будь-яку діяльність, у тому числі й навчання. Урахування сталих індивідуальних рис особистості дає можливість розкрити внутрішній потенціал людини, активізувати її творчий розвиток.

Сталими рисами у сфері інтелектуальних функцій є такі: відтворювальність (налаштованість на досконалість перцептивних і мнемічних процесів); перетворювальність (налаштованість на досконалість мисленнєвих процесів); талант (налаштованість на переважну досконалість у певній галузі діяльності).

До сфери міжособистісних стосунків належать такі якості, як емісійність (позитивна – схильність до передавання іншим людям різноманітних ресурсів; негативна – тенденція до відбирання ресурсів з оточення; нульова – відсутність вираженої схильності); толерантність (діапазон стимулів з боку оточення, на які особистість добровільно реагує позитивно); піддатливість (діапазон стимулів з боку оточення, на які особистість позитивно реагує під тиском).

З огляду на мету нашого аналізу важливою для цілей дистанційного навчання можна вважати систему сталих рис саме у сфері інтелектуальних функцій особистості, передусім відтворювальність і перетворювальність, від яких залежить ступінь реалізації прагнень особистості.

Відтворювальність, яка може бути високою або низькою, пов'язана із процесами запам'ятовування і відтворення інформації, які можуть бути легкими або обтяжливими. Саме із цією якістю учня або студента в дистанційному навчанні має бути узгоджений темп подання інформації.

Перетворювальність, яка теж може виявлятися в більшій чи меншій мірі, – риса, що характеризує особистісну здатність активно реагувати на зміну ситуації, обробляти значну кількість інформації, аналізувати події, оцінювати факти, проявляти винахідливість і пошукову активність.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Зважання на згадані вище особистісні характеристики в навчальному процесі (у тому числі дистанційному) уможлиблює вибір способів навчання, що відповідають сталим рисам, а відтак сприяє поглибленню знань і реалізації потенційних можливостей. Психологічною проблемою, безперечно, є готовність особистості до такого виду роботи, адже йдеться не лише про питання ідентифікації учня (студента), а й про блок якостей, необхідних для самоорганізації та самоконтролю (внутрішня мотивація за відсутності викладача і т.д. При цьому важлива перевага такого підходу – психологічна безпека і комфортність навчального середовища (запобігання комплексам, попередження страхів, навченої безпорадності тощо) – стає ще одним чинником оптимізації навчання.

Саме такий індивідуальний підхід у навчанні врешті решт сприятиме розвиткові індивідуальності особистості, тому, що прийнято називати особистісно-орієнтованим навчанням.

Представлений матеріал дає можливість урахувувати індивідуальну траєкторію дистанційного навчання, що сприятиме не тільки якісному

засвоєнню знань, але й стане підґрунтям для самовдосконалення та розвитку пізнавальних інтересів особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения / А. А. Андреев. – М. : МИЭП. – 2013. – С. 109–112.
2. Бовтенко М. А. Компьютерная лингводидактика : учеб. пособие : [для студентов] / М. А. Бовтенко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 215 с.
3. Богомолов А. Н. Виртуальная языковая среда обучения русскому языку как иностранному (лингвокультурологический аспект) / А. Н. Богомолов. – М. : МАКС Пресс, 2008. – 320 с.
4. Вильш И. Учет постоянных индивидуальных качеств личности в профессиональном становлении // Материалы международной научно-практической конференции «Научно-теоретические и методические основы конструирования содержания профессионального образования». Ч. 1. – Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, ВГПУ им. М. Коцюбинского. – Винница, 1998. – С. 17–22.
5. Дунаева Л. А. Средства информационных и коммуникационных технологий в обучении иностранных учащихся гуманитарных специальностей научному общению / Л. А. Дунаева. – М. : МАКС Пресс, 2006. – 292 с.
6. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
7. Про затвердження положення про дистанційне навчання. Наказ МОН України, Положення від 25.04.2013 № 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
8. Smart-технології в Україні і світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://molodi.in.ua/smart-tehnolohiji>.
9. Умное будущее. Реформирование образования повлечет формирование нового общества [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elearningrussia.ru/last/e_learning_2012.

РЕЗЮМЕ

Биденко Л. В., Казанджиева М. С. Индивидуальная направленность учебной траектории дистанционного курса в системе высшей школы.

В статье рассмотрена и теоретически обоснована важность индивидуальной направленности дистанционного обучения. Раскрыта сущность понятий «дистанционное образование», «дистанционное обучение», «индивидуальная направленность учебной траектории студента». Выделены основы дистанционного обучения, установлены его недостатки и преимущества. Значительное внимание уделено индивидуальному подбору дидактического материала дистанционного курса в соответствии со способностями личности студента. Описаны основные факторы проектирования и разработки дидактического обеспечения, предложена концепция индивидуальных черт личности, образующие подсистему интеллектуальной сферы и подсистему межличностных отношений.

Ключевые слова: высшее образование, индивидуальная направленность учебной траектории дистанционного курса, критерии индивидуализации дистанционного обучения.

SUMMARY

Bidenko L., Kazandzhyieva M. The individual orientation of the learning trajectory for distance course in the system of higher education.

In modern scientific-educational surroundings the effective educational technologies are inseparable from open educational resources, electronic learning devices and distance learning technologies. One of such forms of education is distance learning, in which the transfer of information is carried out remotely by technical means of communication. The problem of implementation of the distance learning is thoroughly described in foreign and Ukrainian didactic literature (articles, thesis researches, monographs, etc.), but the problem of individual approach to distance learning is not presented. The goal of this research is to analyze the tactical ways of implementing individual learning approach to distance course in higher education. The author uses theoretical methods of research (such as analysis and comparison) and empirical ones (such as observation).

The article reveals the essence of the concept of "distance education", "distance learning", "individual approach to students' learning". It is also determined the basis of distance learning, established its advantages and disadvantages. The special attention is paid to individual selection of didactic material of the distance course according to the abilities of the student's personality. The basic factors of design and development of didactic materials are described; the concept of individual personality traits is suggested that form a subsystem of intellectual sphere and subsystem of interpersonal relationships.

An important advantage of this approach is psychological safety and comfort of the learning environment (prevention of complexes, fears, helplessness, etc.) that becomes another factor of studying optimization.

The mentioned above approach to distance course as a result promotes the development of the individual personality, which can be called a "student-centered learning".

The article's material makes it possible to take into account the individual learning approach to distance studying, which will promote the high quality of learning, and become the basis for self-improvement and cognitive development of the individual.

Key words: *learning in higher education, distance learning, individual learning approach to distance studying, individualization criteria of distance course.*